

ALEKSANDER KOCISZEWSKI

Ciechanowskie Towarzystwo Naukowe

Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury (1983–2002) – dorobek i dziedzictwo

Szczególnym fenomenem regionalizmu polskiego jest masowy ruch towarzystw społeczno-kulturalnych i społeczno-naukowych działających w przestrzeni lokalnej i regionalnej. Jest to ruch o długim, historycznym trwaniu oraz dorobku widocznym i docenianym w małych ojczyznach. Ta forma aktywności społecznej zasługuje na dokumentowanie, analizowanie dokonań i problemów. Taką funkcję spełniał Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, będąc swoistym archiwum regionalizmu polskiego, placówką naukowo-badawczą i oświatową, działającą zgodnie z potrzebami i oczekiwaniami towarzystw. Niniejsze opracowanie zostało zaprezentowane w formie referatu na konferencji poświęconej roli instytucji oraz stowarzyszeń naukowych i kulturalnych w badaniu i dokumentowaniu dziedzictwa małych ojczyzn na przykładzie północnego Mazowsza, zorganizowanej w listopadzie 2023 r. przez Państwową Akademię Nauk Stosowanych im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie.

Słowa kluczowe: regionalizm, ruch regionalny, towarzystwa społeczno-kulturalne i społeczno-naukowe, społeczna reprezentacja stowarzyszeń, Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury w Ciechanowie

National Center for Documentation of Regional Cultural Societies (1983–2002): Legacy and Achievements

Abstract: A special phenomenon of Polish regionalism is the mass movement of socio-cultural and academic societies operating in the local and regional space. It is a movement with a long historical tradition and achievements noticeable and valued in “small homelands.” This form of social activity, and its achievements and issues, deserves to be documented and analyzed. This function was fulfilled by the National Center for the Documentation of Regional Cultural Societies, being a kind of archive of Polish regionalism, a research and educational institution, operating in accordance with the needs and expectations of the societies. This study was presented in the form of a paper at a conference devoted to the role of institutions and academic and cultural associations and societies in researching and documenting the heritage of small homelands on the example of northern Mazovia, organized in November 2023 by the National Academy of Applied Sciences named after Ignacy Mościcki in Ciechanów.

Keywords: regionalism, regional movement, socio-cultural and academic societies, social representation of associations, National Center for Documentation of Regional Cultural Societies in Ciechanów

Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury powstał z woli uczestników II Kongresu Regionalnych Towarzystw Kultury (Nowy Sącz, 29–31 maja 1981 r.). Konieczność powołania takiej instytucji uzasadniano dziejami regionalizmu polskiego, jak i jego dokonaniem. Uznano wówczas, że potrzebna jest placówka dokumentująca dorobek towarzystw, będąca jednocześnie płaszczyzną wymiany doświadczeń, przepływu informacji, kształtowania nowoczesnej myśli regionalistycznej¹.

Ośrodek powstał w wyniku porozumienia ministra kultury i sztuki z wojewodą ciechanowskim zawartego w dniu 13 maja 1983 r., a jego dalsza organizacja była uzależniona od pomocy ze strony towarzystw. Projekt założeń programowych opracowali: Irena Suszko-Sobina (prezes Towarzystwa Przyjaciół Sopotu) i Aleksander Kociszewski (ówczesny sekretarz Ciechanowskiego Towarzystwa Naukowego, dyrektor Muzeum Okręgowego w Ciechanowie). Ciechanowskie Towarzystwo Naukowe udostępniło tworzonej instytucji swój lokal i zbiory, zapewniło pomoc organizacyjną i obsługę nieodpłatnie. Stan ten trwał do połowy 1987 r. Traktując Ośrodek jako placówkę własną, towarzystwa nadsyłały nieod-

¹ Opracowanie oparto na dokumentach Ciechanowskiego Towarzystwa Naukowego, wydawnictwach KODRTK i zbiorach autora prezentowanego tekstu.

płatnie materiały do zbiorów bibliotecznych i dokumentacyjnych. Blisko 90% książek i czasopism oraz zbiorów archiwalnych stanowiły dary.

O lokalizacji KODRTK w Ciechanowie zdecydowała gotowość podjęcia prac organizacyjnych, zadeklarowana przez tamtejsze środowisko. W 1986 r. uzyskano od władz miasta nowy lokal po likwidowanych sklepach, wymagający remontu i adaptacji do nowych potrzeb. Wobec niemożności uzyskania środków z Funduszu Rozwoju Kultury, ciężar prac przyjął na siebie CTN. Opracowano dokumentację, przeprowadzono remont, zakupiono podstawowe wyposażenie. Przeniesienie zbiorów do nowych pomieszczeń nastąpiło w lipcu 1987 r. Koncepcja współdziałania CTN i Ośrodka znalazła się w założeniach programowych i zyskała akceptację Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Rady Programowej Ośrodka.

***

Podstawowym zadaniem Ośrodka było gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i udostępnianie zbiorów dla celów poznawczych i potrzeb praktycznych. Ośrodek pełnił funkcję biblioteki centralnej w zakresie publikacji własnych towarzystw i dotyczących ruchu regionalnego, rozszerzonych o inne (archiwalne) formy dokumentowania ruchu regionalnego. Wyznaczony w ten sposób zakres gromadzenia zbiorów nie powodował dublowania zbiorów gromadzonych w innych bibliotekach, archiwach i muzeach w zakresie regionalizmu.

Zbiory powstawały praktycznie od zera i narastały sukcesywnie, gdyż nie było żadnej możliwości stworzenia zespołu o tak ustalonym profilu w sposób jednorazowy i kompletny. Z pewnym uproszczeniem można przyjąć, że KODRTK pełnił funkcję Archiwum Regionalizmu Polskiego, którego różnorodność zbiorów wynikała z różnych form działania stowarzyszeń.

Od chwili powstania Ośrodek zabiegał o uzyskanie prawa do egzemplarzy obowiązkowych, jednak bez rezultatu. Wobec braku informacji wydawniczych o charakterze centralnym, przy niskich nakładach i lokalnej dystrybucji, liczone na dary. Tą drogą pozyskiwano niemal kompletnie wydawnictwa bieżące. Wydawnictw starszych i rzadkich poszukiwano w antykwariatach i u zbieraczy. Wielkość wpływów uzależniona była od aktualnych możliwości edytorskich towarzystw. Należy dodać, że książki wydawało wówczas w skali kraju ok. 20% stowarzyszeń, a dla blisko 1/5 z tej liczby był to wysiłek jednorazowy. Wraz z depozytami zbiory KODRTK osiągnęły blisko 31 tys. vol. oraz 1463 roczniki czasopism. Uzupełnienie zbioru czasopism stanowiły periodyki i jednodniówki o różnym stopniu kompletności. Łącznie stanowiło to 319 tytułów wydawanych przez towarzystwa lub przy ich udziale.

Corocznie opracowywana była *Bibliografia bieżąca i retrospektywna* wydawnictw regionalnych, publikowana w kolejnych numerach *Informatora KODRTK* (poczynając od numeru 3 z 1986 r.). Obok udostępniania zbiorów i działalności informacyjnej ważną formę popularyzacji dorobku edytorskiego towarzystw stanowiły wystawy: Poznań (22–26 października 1986 r.), Warszawa (Kordegard-

da, 13–23 lipca 1989), Lublin (14–17 września 1990), Wrocław (22–30 września 1994), Warszawa (Urząd Wojewódzki, 12–20 września 1996), Warszawa (Uniwersytet Warszawski, 21–22 września 1996)², Radom (23–27 września 1998), Lublin (20–21 października 2000, podczas I Spotkań z Książką Europejską), Warszawa/Sejm RP (19 września 2000) – wystawa towarzysząca konferencji towarzystw naukowych i kulturalnych w 200-lecie powstania Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Ważną rolę popularyzacyjną odegrały I oraz II Ogólnopolskie Targi Wydawnictw Regionalnych (14–16 maja 1998 oraz 25–27 maja 2000) oraz konkurs na prace z zakresu historii regionalnej organizowany z Polskim Towarzystwem Historycznym. Rozstrzygnięcie tego konkursu nastąpiło podczas obrad XV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich (Wrocław 1999). Wydawnictwa, według kryterium użyteczności w procesie edukacji regionalnej w szkołach, prezentowane były również podczas dwóch Krajowych Zjazdów Nauczycieli Regionalistów (Łowicz 1996 oraz Nałęczów 1999).

Zbiory archiwalne były rezultatem różnorodności działań podejmowanych przez towarzystwa. Powstały w sposób narastający i obejmowały: rękopisy, maszynopisy, ankiety informacyjne, sprawozdania z działalności, wycinki prasowe, kalendarze, katalogi wystawowe, małe formy graficzne, ikonografię, filatelistykę, medalierstwo, exlibrisy, afisze i plakaty, dokumenty mechaniczne itp. Zbiór gromadzony był na zasadach obowiązujących w archiwistyce. Do końca 2000 r. w zbiorze znalazło się 35 mb materiałów. Unikalną kolekcję stanowił zbiór medali i odznak towarzystw regionalnych. Liczył 470 poz. Obok kolekcji Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu stanowił największą kolekcję tego typu.

Popularyzacji działań regionalnych i wzbogacaniu myśli programowych służyły konkursy ogólnopolskie. Szczególną popularnością cieszył się konkurs o nagrodę Ministra Kultury i Sztuki *Za wyróżniające dokonania w regionalnych towarzystwach kultury*. Przeprowadzono sześć edycji konkursu, obejmujących działania towarzystw w latach 1985–1991.

Za szczególnie ważną sprawę uznano utrzymywanie kontaktów z towarzystwami rozsianymi na terenie kraju i prowadzenie ewidencji obrazującej stan ruchu regionalnego w Polsce. Zachodzące zmiany powodowały, że charakter ciągły miały prace związane z aktualizacją wykazu adresowego. Już w drugim roku działalności KODRTK (w 1984 r.) ustalono, że na terenie Polski działało 875 towarzystw, o 265 więcej niż to wykazano w oficjalnych zestawieniach ówczesnego Ministerstwa Kultury i Sztuki. Następne lata przyniosły gwałtowny wzrost liczby towarzystw, przy jednoczesnym zaprzestaniu prowadzenia ich ewidencji w wydziałach kultury ówczesnych urzędów wojewódzkich. Mimo niedobrych doświadczeń wyniesionych z kontaktów z urzędami wojewódzkimi do końca 1998 r. nawiązano współdziałanie z 1373 towarzystwami.

² Wystawa *Ojczyzny male i większe* prezentowana podczas I Forum Inicjatyw Pozarządowych, następnie na targach w Lipsku i w środowiskach polonijnych Kazachstanu, gdzie pozostała.

Na podstawie posiadanych dokumentów opracowano siedem raportów o stanie ruchu regionalnego i jego działalności. Najważniejszy był raport *Regionalny ruch kultury w Polsce* – materiał dla potrzeb Sejmowej Komisji Kultury i Środków Przekazu w związku z posiedzeniem w dniu 14 marca 2000 r., wraz z materiałem uzupełniającym *Informacja o aktualnych kierunkach programowych regionalnych towarzystw kultury, oraz trudnościach w ich realizacji*.

Po 1990 r. nastąpiła intensyfikacja prac badawczych, pozostająca w związku z reaktywowaniem Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury na IV Kongresie Regionalnych Towarzystw Kultury w Lublinie (14–17 września 1990 r.). Zmiany zachodzące w kraju uświadomiły uczestnikom Kongresu konieczność nowego spojrzenia na rolę ruchu stowarzyszeniowego w budzeniu świadomości lokalnej i regionalnej jako niezbędnego elementu kształtowania emocjonalnego stosunku do „małej ojczyzny”, bez którego niemożliwe jest funkcjonowanie społeczności lokalnych w duchu samorządności. Konieczne stało się wypracowanie zasad teoretycznych odpowiadających wyzwaniom XXI w. i adresowanych do społecznego ruchu kultury.

Od 1990 r. Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury stanowił zaplecze organizacyjne i informacyjne Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury – społecznej reprezentacji stowarzyszeń, wyłanianej na kolejnych kongresach regionalnych towarzystw kultury przez reprezentantów poszczególnych województw. Prezydium Rady Krajowej pełniło też funkcję Rady Programowej Ośrodka. Wszystkie działania na rzecz ruchu regionalnego były więc rezultatem wspólnych wysiłków, a ich rozdzielanie okazywało się praktycznie niemożliwe i nieuzasadnione³.

Specyfika ruchu regionalnego powodowała, że Rada Krajowa i Ośrodek były jedynymi instytucjami integrującymi, umożliwiającymi przepływ informacji, wymianę doświadczeń, upowszechnianie myśli programowej. Istotne znaczenie przypadło śledzeniu zmian i wytyczaniu nowych kierunków wobec wyzwań XXI w. i perspektywy otwarcia przestrzeni europejskiej. To miejsce w przeszłości określiła *Karta Regionalizmu Polskiego*, wykraczająca swym znaczeniem poza ramy społecznych działań kulturalnych⁴.

Formą upowszechniania wiedzy, popularyzacji idei regionalizmu i wymiany myśli programowej, miały być konferencje, zjazdy i spotkania regionalne. Działania te miały również stworzyć okazję do prezentacji dorobku środowiskowego i przyczynić się do rozbudzania poczucia tożsamości regionalnej. Przyczyniły się również do wzrostu liczby towarzystw, szczególnie w środowiskach wiejskich i małych miast.

³ Na Kongresie lubelskim przewodniczącym Rady Krajowej wybrano Anatola Jana Omelaniuka – prezesa Dolnośląskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Wiceprezesem został Aleksander Kociszewski. Kolejne kongresy potwierdzały ten wybór.

⁴ *Karta Regionalizmu Polskiego* przyjęta została przez uczestników V Kongresu Regionalnych Towarzystw Kultury 25 września 1994 r. we Wrocławiu. Opublikowana: *V Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury. Wrocław 23–25 września 1994 r. Dokumentacja*, Ciechanów 1995, s. 167–169.

Ze względu na szczupłe środki pozostające w dyspozycji Ośrodka, jak i ograniczone możliwości kadrowe jedynym sposobem prowadzenia prac badawczych było odwołanie się do pomocy sympatyków ruchu regionalnego – pracowników naukowych reprezentujących różne ośrodki na terenie kraju, jak również regionalistów praktyków. Większość podejmowanych prac była rezultatem działań zbiorowych, realizowanych w cyklach wieloletnich, w zależności od potrzeb i możliwości – z reguły były to prace pionierskie, również dla pracowników nauki. Rezultaty prezentowano na konferencjach i zjazdach oraz publikowano w wydawnictwach podporządkowanych określone mu tematowi lub zamieszczano w *Informatorze KODRTK*.

Wśród wykładowców działających na rzecz Ośrodka było 175 pracowników nauki – w tym 119 profesorów reprezentujących uczelnie i środowiska naukowe całego kraju. Stałe, wieloletnie kontakty z KODRTK utrzymywało 41 profesorów, m.in.: Jerzy Damrosz, Barbara Falińska, ks. Wiesław Niewęglowski, Henryk Samsonowicz, ks. Henryk Skorowski, Elżbieta Wysocka, Urszula Kaczmarek, Witold Molik, Józef Borzyszkowski, Ryszard Wapiński, Stefan Bednarek, Wojciech Wrześniński, Krystian Matwiejowski, Jan Turowski, Maria Ciechocińska, ks. Leon Dyczewski, Zygmunt Kłodnicki, Adam Dobroński, ks. Marian Borzyszkowski, Adam Massalski.

Inspiracją do podjęcia badań nad dziejami i problemami ruchu regionalnego była książka *Regionalizm polski. Przeszłość i teraźniejszość* – zawierająca prezentację dorobku konferencji odbytej we Wrocławiu i Książu we wrześniu 1989 r. Obejmowała ona całość problematyki (od zagadnień gospodarczych po ruch społeczno-kulturalny). Stanowiła też materiał wyjściowy w pracach różnych zespołów, m.in. zespołu do opracowania koncepcji nowego podziału administracyjnego kraju (przy rządzie J.K. Bieleckiego), w którym uczestniczyli przedstawiciele Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury, Związku Podhalan, Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego i Unii Wielkopolan.

Zakres prac badawczych sprowadził się z czasem do kilku bloków tematycznych: *Dzieje i problemy regionalizmu polskiego; Historia regionalna i jej miejsce w świadomości społecznej; Samodzielność kulturowa wsi; Problemy edukacji regionalnej i kulturalnej; Ochrona dziedzictwa kulturowego na pograniczach etnicznych; Problemy tożsamości „małych ojczyzn”; Ochrona krajobrazu kulturowego*. Poruszano problemy traktowane jako ważne elementy niezbędne w budowaniu tożsamości regionalnej.

Miejscem popularyzacji prac badawczych i myśli regionalistycznej były konferencje i zjazdy organizowane na terenie całego kraju. Nawiązywano do potrzeb ruchu, jak i do problemów istotnych dla kraju. Tematowi *Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce* podporządkowano obrady VI Kongresu Regionalnych Towarzystw Kultury, który odbył się pod patronatem premiera Jerzego Buzka w Radomiu 24–26 września 1998 r.

Wydaje się, że warto przywołać niektóre tematy podejmowane przez Radę Krajową RTK i Krajowy Ośrodek Dokumentacji RTK:

- *Historia regionalna i jej miejsce w świadomości społecznej*, Toruń 6–7 kwietnia 1990 r.;
- *Działalność regionalnych towarzystw kultury w środowiskach zamieszkałych przez mniejszości narodowe*, Brzeg 8–9 listopada 1991 r.;
- *Samodzielność kulturowa wsi*, Wrocław 7–8 grudnia 1991 r.;
- *Koncepcje rządowe zmian w administracji terenowej państwa*, Gdańsk 15–16 maja 1992 r.;
- *Opieka nad zabytkami i ochrona pejzażu kulturowego Polski*, Jasna Góra 11–12 czerwca 1993 r.;
- *Regionalizm na obszarach pogranicznych*, Krasiczyn 22–23 października 1993 r.;
- *Regionalizm a ustrój państwa polskiego*, Serock 6–8 lipca 1995 r.;
- *Rola dziedzictwa kulturowego na Śląsku*, Zielona Góra 20–21 kwietnia 1996 r.;
- *Regionalizm a gospodarka Polski*, Poznań 26–27 kwietnia 1996 r.;
- *Szkoła a regionalizm*, Łowicz 25–26 czerwca 1996 r.⁵;
- *Ochrona zabytków w działalności towarzystw regionalnych*, Malbork 27–29 października 1996 r.;
- *Badania naukowe nad regionalizmem w Polsce – stan i potrzeby*, Wrocław 17–18 marca 1997 r.;
- *Kultura zbliża narody i regiony*, Chełm 22–24 maja 1997 r.;
- *Towarzystwa regionalne a małe ojczyzny*, Kazimierz Dolny 13–15 czerwca 1997 r.;
- *Regionalizm a historia*, Sandomierz 25–27 września 1997 r.;
- *Regionalizm małych miast*, Stary Sącz 8–9 listopada 1997 r.;
- *Młodzież a regionalizm*, Zduńska Wola 22–24 kwietnia 1998 r.;
- *Rola samorządów terytorialnych na pograniczach etnicznych*, Wigry 28–30 czerwca 1998 r.;
- *Regionalizacja kraju a ruch regionalny*, Polanica 1998 r.;
- *Symbioza kultur w jednoczącej się Europie*, Olsztyn 21–23 maja 1999 r.;
- *Kościół a regionalizm*, II Krajowy Zjazd Księży Regionalistów pod patronatem Prymasa Polski, Gietrzwałd 24–26 września 1999 r.;
- *Powiat moja mała ojczyzna*, Jarosław 19–20 listopada 1999 r.;
- *Regionalizm – Lokalizm – Media*, Bochnia 2000 r.;
- *Rola samorządu terytorialnego i stowarzyszeń regionalnych w integracji Polski z Unią Europejską*, Poznań 2000 r.;
- *Integracja europejska a regionalizm*, Warszawa 12 grudnia 2000 r.;
- *Korzenie mazowieckiej tożsamości*, Ciechanów 16 grudnia 2000 r.;
- *Kultura w działalności towarzystw regionalnych*, Warszawa 13–14 lutego 2001 r.;

⁵ Do tego tematu ruch regionalny przywiązywał zawsze dużą wagę, traktując go jako element kształtowania tożsamości. Po wieloletnich staraniach MEN przyjęło program *Dziedzictwo Kulturowe w Regionie* (1995), realizowany w formie ścieżki międzyprzedmiotowej. Program został opracowany przy udziale regionalistów, a pracami zespołu kierował ks. prof. Henryk Skorowski.

- *Stowarzyszeniowy ruch regionalny w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego*, Warszawa 20 kwietnia 2001 r.;
  - *Edukacja regionalna a rodzina*, Szczawno Zdrój 27 kwietnia 2001 r.;
  - *Źródła wspomagające nauczyciela w edukacji regionalnej*, III Krajowa Konferencja Nauczycieli Regionalistów, Jasło 26–28 czerwca 2001 r.;
  - *Ochrona zabytków sakralnych w Polsce*, Kodeń n. Bugiem 24–27 września 2001 r.;
  - *Ruch regionalny na Podlasiu*, Mielnik 21–22 listopada 2001 r.;
- Symboliczne znaczenie miała Ogólnopolska Konferencja Regionalnych Towarzystw Naukowych i Kulturalnych, która odbyła się w budynku Sejmu 19 września 2000 r. – upamiętniając 200-lecie powstania Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

***

W związku z reformą administracyjną i koniecznością budowania tożsamości na najniższych szczeblach samorządowych w trakcie zjazdów i konferencji uwzględniane były tematy o charakterze szkoleniowym:

- *Projektowanie przyszłości w małych ojczyznach*, Kołobrzeg 8–9 maja 1996 r.;
- *Bolesławiec 27–28 czerwca 1997 r.*;
- *Regionalne – narodowe – uniwersalne*, Wielkopolskie Spotkania Regionalne, Gniezno 5–6 października 1997 r.;
- *Zadania towarzystw po nowym podziale administracyjnym kraju*, Wrocław 28 listopada 1998 r.;
- *Mała ojczyzna – powiat*, Wielkopolskie Spotkania Regionalne, Środka 28–29 maja 1999 r.;
- *II Małopolskie Spotkania Regionalne*, Jarosław 19–20 listopada 1999 r.

***

Obok głównych bloków tematycznych poruszano na konferencjach również ważne problemy, m.in. dotyczące współdziałania stowarzyszeń lokalnych i regionalnych z administracją lokalną oraz instytucjami kultury:

- *Współpraca regionalnych towarzystw kultury z samorządem terytorialnym*, Białystok 1991.;
- *Gwarancje konstytucyjne i regulacje prawne działalności stowarzyszeniowej*, Skierniewice 1995.;
- *Rola samorządu na pograniczach etnicznych*, Wigry 1998.;
- *Instytucje kultury w nowej strukturze administracyjnej kraju*, Warszawa 1998.;

Większość konferencji odbywała się pod patronatem Ministerstwa Kultury i Sztuki. Patronowali też: Prymas Polski, Minister Edukacji Narodowej, Minister Ochrony Środowiska, wojewodowie. Pomocy materialnej i organizacyjnej udzielały środowiska lokalne i regionalne. Znaczący wkład pracy społecznej wносиły lokalne stowarzyszenia. W latach 1991–2001 zorganizowano:

- V Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury (Wrocław 1994) i 14 poprzedzających go sejmików regionalnych, na których wygłoszono 21 referatów;

- VI Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury (Radom 1998) poprzedzony 49 sejmikami wojewódzkimi. W trakcie obrad sejmikowych i kongresowych wygłoszono 52 referaty;
- Krajowy Kongres Kultury Wsi (Jasna Góra 1997), który poprzedziło 16 sejmików regionalnych. Podczas sejmików i trwania Kongresu wygłoszono 77 referatów.

Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury uczestniczył również w pracach związanych z przygotowaniem i przeprowadzeniem Kongresu Kultury Polskiej w 2000 r. Przeprowadzono wtedy 81 konferencji problemowych i zjazdów o zasięgu krajowym oraz 77 konferencji regionalnych, na których wygłoszono 854 referaty.

Łącznie KODRTK zorganizował lub uczestniczył w organizacji w organizacji 230 konferencji, zjazdów i spotkań regionalnych, podczas których wygłoszono 1004 referaty i komunikaty⁶.

***

Mimo trudności finansowych szczególnie miejsce w działaniach Ośrodka zajmowała działalność wydawnicza. Książka zawsze zajmowała szczególne miejsce w jego pracach. Była to bowiem najbardziej efektywna i trwała forma upowszechniania dorobku ruchu społeczno-kulturalnego i działalności stowarzyszeń. Część wydawnictw adresowanych do towarzystw spełniała funkcje informacyjne: *Komunikaty Rady Krajowej (1987–1997)*, *Informator KOD (1984–2001)*. Zawierały również zestawienia bibliograficzne, charakterystyki poszczególnych towarzystw, artykuły problemowe itp. Po 1989 r. zaistniały warunki do podejmowania szerszej problematyki dotyczącej nowoczesnego regionalizmu, m.in. w serii *Prace KODRTK*. W serii tej ukazały się pozycje, których znaczenie wykraczało poza tradycyjne rozumienie regionalizmu kulturowego. Pionierski charakter miała książka *Regionalizm polski – tradycje i współczesność*, obejmująca całość problematyki – od zagadnień gospodarczych po ruch społeczno-kulturalny. Problemom związanym z regionalizacją kraju poświęcono kolejne pozycje: *Regionalizm a ustroj państwa polskiego* (600 egz. przekazano w 1995 r. na potrzeby Sejmu i Senatu), *Regiony kulturowe a nowa regionalizacja kraju* (1994), *Polskie Regiony. Podstawy kulturowe regionalizacji Polski* (1997).

Znaczna część publikacji poświęcona została różnym aspektom regionalizmu: edukacji regionalnej i kulturalnej, ochronie dziedzictwa narodowego na pograniczach etnicznych, zachowaniu krajobrazu kulturowego, problemom tożsamości „małych ojczyzn”. W swym dorobku Ośrodek ma 74 pozycje własne i 21 wydanych we współpracy z towarzystwami regionalnymi i lokalnymi. Książki te przesyłano do wszystkich towarzystw regionalnych na terenie kraju, bibliotek, uczelni i instytucji zajmujących się problematyką regionalistyczną.

⁶ Wykaz wszystkich konferencji zamieszczono w wydawnictwach KODRTK: *Informator Krajowego Ośrodka Regionalnych Towarzystw Kultury nr 13*, Ciechanów 2002, s. 37–45; A. Kociszewski, *Towarzystwa Regionalne w Polsce 1998–2002*, Ciechanów–Wrocław–Gorzów Wielkopolski 2002, s. 51–59.

Szczególne znaczenie wydawnictwa te miały dla działaczy ruchu stowarzyszeniowego. Przed laty nasza wiedza w tym zakresie była skromna i ograniczała się w zasadzie do problemów kultury. Szersza znajomość tematu była udziałem wąskiego grona badaczy, a sam temat w okresie PRL uważano za niezgodny z założeniami polityki państwa. W ciągu 10 lat udało się stworzyć bibliotekę wiedzy o regionalizmie, odpowiadającej wyzwaniom czasu przyszłego, zwłaszcza zaś w perspektywie otwarcia przestrzeni europejskiej (m.in. *Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce; Integracja europejska a ruch regionalny w Polsce*).

***

Dokonania ruchu stowarzyszeniowego, dokumentowane w KODRTK, zdecydowały, że placówka ta została wpisana na listę Narodowych Instytucji Kultury (1997). Sytuację uściśliło *rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów Jerzego Buzka* z dnia 8 grudnia 1998 r., zamieszczone w Dzienniku Ustaw Nr 148, poz. 970. Zawarto w nim wykaz instytucji wpisanych do rejestru Ministra Kultury i Sztuki. Wykaz obejmował 32 instytucje, a wśród nich m.in.: Bibliotekę Narodową w Warszawie (poz. 1 wykazu), Centrum Animacji Kultury w Warszawie (poz. 4), Muzeum Narodowe w Warszawie (poz. 8), Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie (poz. 9), Zamek Królewski w Warszawie – Pomnik Historii i Kultury Narodowej (poz. 10), Muzeum Łazienki Królewskie Zespół Pałacowo-Ogrodowy w Warszawie (poz. 11), Muzeum Pałac w Wilanowie (poz. 12), Muzeum Zamkowe w Malborku (poz. 15), Państwowe Muzeum Oświęcim-Brzezinka (poz. 18), Teatr Narodowy (poz. 19), Teatr Wielki – Opera Narodowa (poz. 20), Filharmonia Narodowa w Warszawie (poz. 22). Na poz. 28 wykazu zamieszczono Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury.

Wraz z awansem pojawił się jednak problem, czy lub jak długo Ośrodek będzie placówką samodzielną, czy też zostanie włączony (na zasadach autonomii) w ramy organizacyjne nowej, planowanej instytucji. Wobec zamiarów zrodzonych w kręgu doradców ówczesnego ministra kultury ostro zaprotestowała Rada Krajowa RTK w piśmie z 6 grudnia 1999 r., podkreślając, że „Ośrodek powstał z inicjatywy regionalistów [...]”, a decyzja o jego likwidacji „zostanie źle przyjęta przez ruch regionalny, będzie odebrana jako kolejny cios w stowarzyszenia regionalne... Pozbawienie regionalistów swojego centrum osłabi ruch [...] odwróci go od obecnej koalicji”. Odpowiedź z 28 grudnia 1999 r. była zaskakująca i dowodziła całkowitego niezrozumienia istoty problemu, stwierdzono bowiem, że Ośrodek i Rada Krajowa „[...] w wolnej Polsce straciły rację bytu, wypełniły swoją misję”. Szczególnym nieporozumieniem było stwierdzenie, że „...odzwierciedlają ducha epoki centralizmu...”. W trakcie ostrej wymiany poglądów ze strony podsekretarza stanu Macieja Rybickiego padały argumenty od „peryferyjnego położenia” (Ośrodek) po „ambicje polityczne” (Rada).

Reakcją było powszechne oburzenie, które zaowocowało protestami poszczególnych środowisk. Jako pierwsi zareagowali regionaliści Dolnego Śląska. W dniu

16 lutego 2000 r. doszło do spotkania z marszałkiem Sejmu Maciejem Płażyńskim, w rezultacie którego sprawą zainteresowano Sejmową Komisję Kultury, która nie podzieliła poglądów Ministerstwa. W stanowisku skierowanym do premiera oceniono, że „dotychczasowa działalność towarzystw dobrze służy budowie więzi kulturotwórczych wspólnot regionalnych. [...] Rolę integrującą, inspirującą i dokumentującą działalność towarzystw pełni powstały z ich inicjatywy Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury w Ciechanowie”. W odpowiedzi A. Rybicki stwierdził, że decyzje likwidacyjne są uzasadnione „postępującym procesem «odchudzania» administracji rządowej [...] gdyż wiele instytucji w dawnym kształcie okazało się być mało przydatnymi w dzisiejszych czasach”.

Wokół tych wypowiedzi wywiązała się dyskusja na kolejnych posiedzeniach Komisji Sejmowej, w trakcie której zwerbalizowano podejrzenie o prawdziwym podłożu zamiarów likwidacji Ośrodka związanych z... planem powołania Instytutu im. A. Mickiewicza.

W roli obrońców ruchu regionalnego wystąpili szczególnie posłowie SLD i PSL. Warto też odnotować poparcie ze strony mediów, zarówno lokalnych, jak i centralnych. Duże wrażenie wywołał obszerny materiał wyemitowany w pierwszym dniu świąt wielkanocnych przez TVP i w głównym wydaniu Wiadomości. Obszerny materiał ukazał się w „Gazecie Wyborczej”, jak i „Trybunie”, która artykułowi nadała wymowny tytuł *Stowarzyszenia regionalne na aucie – Ujazdowski w roli grabarza*, stwierdzając w zakończeniu, że Ośrodek „powinien być traktowany przynajmniej na równi z archiwami państwowymi, zaś los ciechanowskiego Ośrodka będzie papierem lakmusowym intencji resortu”.

Na temat Ośrodka wypowiedzieli się m.in. profesorowie: Urszula Kaczmarek (UAM), Elżbieta Wysocka (PAN), Henry Samsonowicz (UW), Zygmunt Kłodnicki (UŚ), Grzegorz Gorzelak (UW). Podsumowaniem wszystkich wypowiedzi może być ostatnie zdanie z obszernej wypowiedzi ks. prof. Henryka Skorowskiego: „Jako regionalista nie wyobrażam sobie likwidacji KODRTK [...]”.

W dniu 26 października 2000 r. Kazimierz Ujazdowski przesłał na ręce Macieja Płażyńskiego pismo, w którym stwierdzał: „Ministerstwo spełniając postulat Komisji Kultury i Środków Przekazu przeprowadziło konsultacje z ekspertami. Pragnę poinformować, że uwzględniając opinie jakie zostały zebrane w tych konsultacjach Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego nie ma zamiaru likwidowania tego Ośrodka [...]”.

Sprawa przyszłości KODRTK powróciła nagle na początku 2002 r. wraz z zapowiedzią połączenia tej placówki z Centrum Animacji Kultury i Instytutem Dziedzictwa Narodowego. Ministerstwo zapewniało utrzymanie autonomii w ramach nowej instytucji. Za utrzymaniem samodzielności Ośrodka wypowiedzieli się niemal wszyscy członkowie Sejmowej Komisji Kultury na posiedzeniu 12 marca 2002 r. Zaskakujące było więc Zarządzenie Ministra Kultury z 7 maja tego roku o powołaniu do życia Narodowego Centrum Kultury, co oznaczało praktyczną likwidację KODRTK, stawiając pod znakiem zapytania zarówno możliwości konty-

nuacji działań, jak i przyszłość Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury w dotychczasowym kształcie organizacyjnym. W tej sytuacji, jako dotychczasowy dyrektor KODRTK, nie przyjąłem propozycji ubiegania się o stanowisko dyrektora nowej instytucji...

***

Ze względu na swój regionalny status i skład społeczny stowarzyszenia są czułym barometrem atmosfery, stylu i metod realizacji polityki kulturalnej. Są gotowym i ukształtowanym już podmiotem samorządu terytorialnego, zdolnym do realizacji pozytywnego programu rozwoju i upowszechniania kultury w jej szerokim zakresie – od kultury artystycznej po ochronę środowiska naturalnego. Mogą i muszą być partnerem władz samorządowych – a nie „uciążliwym petentem”. Działania te wypływają z przekonania, że procesowi rozwoju kraju musi towarzyszyć rzetelna wiedza o regionach. W chwili, gdy zabrakło KODRTK, ustał proces gromadzenia wiedzy o efektach działalności stowarzyszeń, które od dziesięcioleci społecznie badają i dokumentują dziedzictwo małych ojczyzn.

W moim przekonaniu istnieje w naszym kraju konieczność powoływania ośrodków, które – w wymiarze regionalnym, nie centralnym – kontynuowałyby działalność KODRTK, dokumentując i upowszechniając ogromny dorobek społecznych stowarzyszeń kulturalnych, działających na rzecz swoich małych ojczyzn, wykorzystując doświadczonych działaczy i badaczy regionu. Środowisko ciechanowskie wspierające przed laty działalność KODRTK może z powodzeniem pełnić takie funkcje wobec Mazowsza.

Mimo różnic sytuacja regionalistów jest od lat niezmienna. Nadal towarzystwom brakuje własnych środków obrotowych w przechodzeniu na działalność samofinansującą. Nadal niewielka jest liczba zadań państwowych dla towarzystw. Aktualne nadal są wnioski sprzed lat, zgłaszane na zjazdach i konferencjach organizowanych przez KODRTK i Radę Krajową RTK, że należy stworzyć warunki prawne, by prowadzone przez stowarzyszenia ośrodki regionalne, biblioteki, pracownie badawcze, były dotowane przedmiotowo, na takich samych warunkach, jak instytucje upowszechniania kultury, a także wprowadzić możliwość zlecania towarzystwom, jako jednostkom niepaństwowym, zadań państwowych.

Warto przywołać słowa Donalda Tuska wygłoszone w 1998 r. podczas obrad VI Kongresu Regionalnych Towarzystw Kultury w Radomiu: „Myślę, że my regionaliści, nie możemy czekać na łaskę warszawskiej centrali [...]. Trzeba wymuszać na nim ustępstwa [...]. Trzeba domagać się stale coraz większych kompetencji, większych środków do dyspozycji działaczy regionalnych. Każdy, kto wnikliwie spojrzy na rozstrzygnięcia ustrojowe, na zakres kompetencji i środki, jakie przyznano społecznościom lokalnym, musi przyznać, że to rzeczywiście dopiero początek drogi. [...] Na takie spotkania politycy, parlamentarzyści powinni przyjeżdżać po to, by słuchać, a nie mówić”⁷.

⁷ Zob. *Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce*, Ciechanów 1998, s. 23–24.

WYDAWNICTWA KRAJOWEGO OŚRODKA DOKUMENTACJI
REGIONALNYCH TOWARZYSTW KULTURY W CIECHANOWIE

1984

- *Informator KODRTK nr 1*, Ciechanów, ss. 16.
- *Informator KODRTK nr 2*, Ciechanów, ss. 48.
- R. Sawicki, K. Lubieniecki, *Podstawy prawne działalności finansowej regionalnych towarzystw społeczno-kulturalnych*, Ciechanów, ss. 36.

1985

- H. Mossakowska-Mazany, *Wykaz adresowy regionalnych towarzystw kultury*, Ciechanów, ss. 64.
- *Regulamin konkursu „Blżej regionu – bliżej kraju”*.

1986

- *Informator KODRTK nr 3*, Ciechanów, ss. 74.
- *III Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury, Poznań 23–25 października 1986. Materiały*, Ciechanów, ss. 72.
- *Rola społecznego ruchu kultury w integracji Ziemi Odzyskanych*, Ciechanów, ss. 135.
- B. Kozarska-Orzeszek, *Medale i odznaki polskich regionalnych towarzystw kultury 1954–1986. Katalog*, Ciechanów, ss. 40.

1987

- *III Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury, Poznań 23–25 października 1986. Dokumenty*, Warszawa–Ciechanów, ss. 136.
- *Komunikaty Zespołu Regionalnych Towarzystw Kultury przy Narodowej Radzie Kultury 1/87*, Ciechanów, ss. 16.
- *Komunikaty Zespołu Regionalnych Towarzystw Kultury przy Narodowej Radzie Kultury 2/87*, Ciechanów, ss. 16.
- *Informator KODRTK nr 4*, Ciechanów, ss. 134.

1988

- *(Komunikaty) Zespół Regionalnych Towarzystw Kultury przy Narodowej Radzie Kultury 1/3/88*, Ciechanów, ss. 20.
- *(Komunikaty) Zespół Regionalnych Towarzystw Kultury przy Narodowej Radzie Kultury 2/4/88*, Ciechanów, ss. 20.

1989

- *Informator KODRTK nr 5–6*, Ciechanów, ss. 126.

1990

- B. Kozarska-Orzeszek, A. Kociszewski, *Katalog medali i odznak Polskich Regionalnych Towarzystw Kultury 1906–1988*, Ciechanów, ss. 175.
- *Regionalizm Polski (Przeszłość i teraźniejszość)*. Materiały i komunikaty ogłoszone na konferencji naukowej 15–17 września 1989 r., Wrocław – Zamek Książ, Ciechanów, ss. 192.
- *Sprawozdanie i dokumentacja z działalności Zespołu Regionalnych Towarzystw Kultury (październik 1986–sierpień 1990)*, Warszawa–Ciechanów, ss. 51.

1991

- *Komunikaty Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury nr 1/91*, Ciechanów, ss. 26.
- *O uprawianiu i znaczeniu historii regionalnej*. Materiały konferencji naukowej „Historia regionalna – jej miejsce w świadomości społecznej”, Toruń 6–7 kwietnia 1990 r., Ciechanów–Toruń, ss. 123.
- *IV Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury*, Lublin 14–16 września 1990 r. Dokumenty i materiały, Wrocław–Ciechanów, ss. 170.

1992

- *Informator KODRTK nr 7–8*, Ciechanów, ss. 174.
- *Koncepcja zmian w organizacji terytorialnej Państwa* (Wybór materiałów i biuletynów URM), Wrocław–Ciechanów, ss. 143.
- *Sprawozdanie z działalności Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury (wrzesień 1990–czerwiec 1992)*, Ciechanów, ss. 16.

1993

- *Samodzielność kulturowa wsi*, Ciechanów–Wrocław, ss. 16.
- *Komunikaty Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury nr 1/92. Mniejszościowe społeczności narodowe i etniczne Polski*, Ciechanów, ss. 55.
- *Komunikaty Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury nr 1/93*, Ciechanów, ss. 40.
- A. Kociszewski, *Regionalizm Mazowiecki*, Ciechanów, ss. 280.
- *Informator KODRTK nr 9*, Ciechanów, ss. 172.
- *Regionalne Towarzystwa Kultury w Polsce (Informator adresowy)*, Ciechanów, ss. 268.

1994

- P. Petrykowski, *Stowarzyszenie kulturalne jako środowisko wychowawcze*, Ciechanów, ss. 121.
- S. Żeromski, *Snobizm i postęp*, Warszawa–Kraków 1923, ss. 200 /reprint/.
- *Regiony kulturowe a nowa regionalizacja kraju*, Ciechanów, ss. 252.
- *Regionalizm polski u progu XXI wieku*, Wrocław–Ciechanów, ss. 167.

- *Towarzystwa Regionalne 1990–1994*, Wrocław–Ciechanów, ss. 88.
- J.S. Pasierb, *W perspektywie kultury*, Wrocław, ss. 31.

1995

- *Komunikaty Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury 1/95*, Ciechanów, ss. 43.
- *V Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury*, Wrocław 23–25 września 1994 r. (Dokumentacja), Ciechanów, ss. 215.
- *Regionalizm a ustroj państwa polskiego*. Materiały I Forum Regionalistycznego – Serock 6–8 lipca 1995, Ciechanów, ss. 79.
- *Dziedzictwo kulturowe na pograniczach etnicznych*, Materiały z V Seminarium Wschodnioeuropejskiego i II Spotkań Regionalistów Karpackich, Ciechanów, ss. 69.
- *Regionalizm – Tradycja i Współczesność*. Materiały z sesji popularnonaukowej – Olsztyn 10–12 czerwiec 1994, Olsztyn, ss. 180.

1996

- *Informator KODRTK nr 10*, Ciechanów, ss. 238.
- *Edukacja kulturalna w stowarzyszeniach*. Materiały z II Krajowej Konferencji Towarzystw Upowszechniających Sztukę, Ciechanów, ss. 80.
- *Szkoła a regionalizm*, Ciechanów, ss. 164.
- S. Bednarek, *W kręgu małych ojczyzn. Szkice regionalistyczne*, Wrocław–Ciechanów, ss. 134.

1997

- *Wieś a regionalizm*. Materiały III Krajowego Zjazdu Towarzystw Działających na Wsi. Sobieszyn 24–26 maja 1996, Ciechanów, ss. 80.
- *O kulturze na wsi*. Materiały z sejmików regionalnych przed Kongresem Kultury Wsi, Wrocław–Ciechanów, ss. 364.
- *Biblioteki w służbie regionu*. Materiały z XV Spotkań Regionalnych, Rzeszów–Boguchwała, Ciechanów, ss. 152.
- *Informator KODRTK nr 11*, Ciechanów, ss. 256.
- *Kultura zbliża narody i regiony. Polska a Europa Wschodnia*, Ciechanów, ss. 137.
- S. Węglarz, *Tutejsi i inni. O etnograficznym zróżnicowaniu kultury ludowej*, Łódź, ss. 136.
- *Krajowy Kongres Kultury Wsi*. Przemówienia – referaty – dyskusja – uchwały. Wrocław–Ciechanów, ss. 293.
- *Polskie Regiony. Podstawy kulturowe regionalizacji Polski*, Ciechanów, ss. 240.

1998

- *Regionalizm – Kultura – Kościół*. Materiały z I Krajowego Zjazdu Księży Regionalistów i III Spotkań Regionalistów Karpackich, Ciechanów, ss. 121.

- *Wieś współczesna: Kontynuacja i zmiana*. Materiały z konferencji „Wartości kultury tradycyjnej a wieś współczesna”, Łódź, ss. 123.
- *Regionalizm a historia*. Materiały IV Krajowego Forum Regionalistycznego Staszów–Sandomierz 25–27 września 1997, Staszów, ss. 99.
- *Z regionalizmem w XXI wiek*, Wrocław–Ciechanów, ss. 64.
- *Czym jest regionalizm*, Wrocław–Ciechanów, ss. 132.
- *Działalność Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury w latach 1994–1998*, Radom–Ciechanów, ss. 170.
- *Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce*. IV Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury, Radom 24–26 września. Dokumentacja, Ciechanów, ss. 274.
- R. Juszkiewicz, *11 Pułk Ułanów Legionowych im. Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza*, Ciechanów, s. 274, *Suplement*, ss. 60.
- *Kultura Mazowska Ciechanowskiego 1975–1998*, Ciechanów, ss. 227.
- *Integracja europejska a ruch regionalny w Polsce*, Wrocław–Ciechanów, ss. 150.

1999

- T. Baraniuk, *Prześmiewanie świata. O przebierańcach zapustnych na północno-zachodnim Mazowszu*, Warszawa, ss. 160.
- *Mazowsze a wspólnota w kulturze*, Warszawa, ss. 136.
- *Wszechnica Mazowiecka t. 1: Materiały*, Warszawa, ss. 110.
- *Regionalizm Pomorski. Historia – Kultura – Towarzystwa Społeczno-Kulturalne*, t. 1, Szczecin, ss. 266.
- *Region i ludzie a historiografia i tożsamość*. Materiały z II Zjazdu Historyków Regionalistów w Gdańsku–Starbieninie 22–24 XI 1996, Gdańsk–Ciechanów, ss. 89.
- *Badania nad tożsamością regionalną – stan i potrzeby*. Materiały z Konferencji Naukowej. Łódź – czerwiec 1998, Ciechanów–Łódź, ss. 87.
- *Informator KODRTK nr 12*, Ciechanów, ss. 274.

2000

- P. Petrykowski, *Regionalne towarzystw kultury wobec nowych wyzwań*, Ciechanów, ss. 83.
- *Rodzina, Młodzież, Regionalizm*, Ciechanów, ss. 156.
- *Polskość i symbioza kultur w integrującej się Europie*, Ciechanów, ss. 139.
- *Sztuka a wychowanie*, Ciechanów, ss. 60.
- *Małopolska. Regiony – Regionalizmy – Małe Ojczyzny*, t. II, Kraków, ss. 320.
- *Wszechnica Mazowiecka*, t. II, Warszawa, ss. 134.
- *Rola szlachty mazowieckiej w kształtowaniu polskiego krajobrazu kulturowego*, Ciechanów, ss. 320.
- *Kultura a region*, Łódź, ss. 92.

- *Instytucje kulturalne i stowarzyszenia regionalne w nowych warunkach rozwoju społeczno-gospodarczego Polski*, Włocławek, ss. 195.
- *Targi wydawnictw regionalnych*, Staszów, ss. 100.
- *Tożsamość kulturowa Warmii i Mazur w działalności instytucji i stowarzyszeń*, Olsztyn, ss. 114.
- *Regionalizm pomorski. Społeczny ruch regionalny wobec wartości narodowych*, Szczecin, ss. 196.
- *Materiały do poznania regionalizmu słupskiego*, t. II, Słupsk, ss. 129.

2001

- *Mazowiecki Sejmik Kultury: Przed Kongresem Kultury Polskiej*, Warszawa, ss. 111.
- E. Bajkiewicz-Kaliszczyk, *Towarzystwo Muzyczne w Chełmie. 25 lat w służbie kultury i regionu*, Chełm, ss. 92.
- *Materiały do poznania regionalizmu słupskiego*, t. IV, Słupsk, ss. 115.
- *Regionalizm w Kościele – Kościół w regionie*, Ciechanów, ss. 153.
- *Z niego my wszyscy. 200 lat Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk*, Ciechanów, ss. 110.
- *Edukacja regionalna młodzieży w rodzinie, szkole i środowisku*, Wrocław, ss. 123.
- *Historia a regionalizm*, Wrocław, ss. 125.
- *Komunikaty Rady Krajowej RTK*, Ciechanów, ss. 24.
- *Regionalne towarzystwa kultury w Polsce. Informator adresowy*, Ciechanów, ss. 238.
- *Informator KODRTK nr 13*, Ciechanów, ss. 230.

BIBLIOGRAFIA

Informator Krajowego Ośrodka Regionalnych Towarzystw Kultury nr 13, Ciechanów 2002. .

Kociszewski A., *Towarzystwa Regionalne w Polsce 1998–2002*, Ciechanów–Wrocław–Gorzów Wielkopolski 2002.

Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce, Ciechanów 1998.